

Sükösd valamennyi forrását) kezelése dokumentumhoz illő távolságot tartva, dokumentumnak kijáró tisztelettel mondja el Vancsura Mihály történetét. Ez a szenttelen tárgyilagosság fokozza döbbenetté a szokványosnak is mondható történetet.

Sükösd kisregényét az emeli az utóbbi évek legjobb magyar kisregényei sorába — akár a *Húsz óra*, a *Hideg napok* mellé —, hogy olyan kérdést boncolgat — ha nem is hiánytalanul, de izgalmasan —, melyhez a magyar irodalomban ő nyúl először. Azt mutatja be, hogy a háború, forradalom és ellenforradalom borzolta légkörben megszületik az erkölcsben frigid, fasisztoid embertípus. Ez az ember — hiába műveltebb, okosabb Máriánál — képtelen az erkölcsi érték-megkülönböztetésre. S ezért az ő útja az ölés mechanizmusához vezet. Ez pedig könyörtelen mechanizmus, ami Vancsurát is elpusztítja: ide embersége feladásával kellett belépnie, innen élete árán tud csak szabadulni.

VADAS JÓZSEF

MÁNDI PÉTER: A KÖNYV ÉS KÖZÖNSÉGE

(Közgazdasági és jogi, 1968)

A könyv és közönsége — ez a cím már önmagában olyan széles és elmélyült társadalmi, irodalmi és művelődéstörténeti vizsgálódást ígérhet, amely a könyv „készítésétől” társadalmi hatóerejéig a legkülönbözőbb témaköröket ölelheti fel. Mándi maga is érzi a cím mögött rejlő sokféle megközelítési lehetőséget, ezért témáját a bevezető sorokban körülhatárolja: „E munka a magyarországi könyv-olvasással és vásárlással mint komplex közgazdasági-társadalmi-kulturális jelenséggel foglalkozik.”

Napjainkban egymás után látnak napvilágot irodalomszociológiai művek, tanulmányok, egyszerű helyzetjelentések irodalmi állapotainkról, felmérések kedvenc írókról: olvasmányokról, könyvtárak és olvasók kapcsolatairól, klasszikus és élő irodalmunk viszonyáról vagy az irodalmi művek hatásáról olvashatunk. Legtöbbjük egy-egy részletkérdést vizsgál. Mándi Péter is az ígért komplex elemzést csak korlátozottan valósítja meg. Szándékai is eltérnek mások elképzelésaitól: mint a Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központjának piackutatója korábbi tapasztalatait összegezve a magyar könyvpiac helyzetét és jövőjét kívánta elemezni. E szűkítő tendenciák ellenére az irodalommal foglalkozó tanár, történész, kritikus is hasznosan forgathatja könyvét, ha napjaink irodalmi ízlésének legfontosabb vonásait, adatait szeretné figyelemmel kísérni.

A bevezető sorokban ígért komplex vizsgálódás, mélyreható társadalmi elemzés, bizonyos tartalmi jegyek, műfaji specifikumok — a körülhatároltabb kiadványfajták és közönségük szigorúbb egységének, hatásvizsgálatának — figyelembevétel nélkül aligha oldható meg. Inkább csak jelenségeket regisztrál, az olvasás, könyvvásárlás, tájékozódás, könyvkiadás adataihoz fűzött kommentárjait elsősorban piackutatói, könyvkereskedői szempontok irányítják. Az olvasónak — aki az irodalmi ízlésvilág, hatáselemzések kérdései iránt is érdeklődne — jórészt magának kell a közölt adatokat egyeztetni és a következtetéseket levonni. Mándi nem azt elemzi, hogy mit, miért olvasnak, hanem az olvasóknak a személyes körülményeit (iskolázottságát, jövedelem, foglalkozás, életkor, lakóhely stb.), amelyek meghatározóak lehetnek az irodalomszociológus számára is, de a piackutató a könyv közönségén elsősorban a vásárlókat érti. A közoktatás fejlődésében, a jövedelmek emelkedésében, a szabad idő növekedésében bízva az olvasás várható mennyiségi jellemzőit kutatja, de a remélt minőségi igényváltozások már kevésbé foglalkoztatják. Felsorolja a legnépszerűbb írókat (a magyar írók közül Jókai, Mikszáth népszerűsége közismert), persze, érdekes lenne egyszer már azt is kitapintani, miért ők vezetnek szinte évtizedek óta (ha kérdőíveinken a „kedvenc írója” rovat után, egy szerény „miért?” szócska is szerepelne). Mándi Péter figyelmeztet ugyan, nagyon találóan, hogy ezeket a „népszerűségi listákat” igen erősen befolyásolják a korábbi könyvkiadás nagy példányszámú kiadványai. A jelzett időszakban például Fejes Endre a legolvasottabb élő magyar író. Napjainkban ez a kép már valószínűen változott.

Mándi könyvében felméri a könyvolvasás a sajtó, és az egyéb művelődési lehetőségek — filmnézők, televíziónézők, rádióhallgatók, színházi előadások közönségének — kapcsolatait. Országos méretekben a rendszeres olvasók 24,3%-ával szemben a rendszeres napilap-olvasók százalékaránya 60,1%. De a Ganz-MÁVAG-ban végzett felmérés 90,2%-os újságolvasói arányt mutatott fel. Ez a magas szám a napilapjainkban közölt szépirodalmi anyag fontosságára figyelmeztet. A novellák, versek jórészt csak az ünnepi számokban kapnak helyet — legújabb irodalmunk jeleseinak tollából. De talán irodalomtörténeti szempontok figyelembevételével is kialakítható lehetne klasszikus műveknek olyan programszerű megismertetése, amelyek egy határozott olvasó-nevelési célt szolgálnak. Irodalmi folyóirataink ezt aligha végezhetik el, hiszen éppen Mándi megállapítása szerint például a Ganz-MÁVAG-beli munkások között a jelzett időszakban az „Élet és Irodalom említése sem a megkérdezettek, sem házastársuk válaszaiban nem fordul elő. . . és az irodalmi folyóiratok gyakorlatilag nem jutnak el a megkérdezett munkásréteghez”. Mindenesetre a napilapjainkban megjelenő kritikák és recenziók

hatékonyságáról vallott illúzióink is megfogyatkoznak, ha tudomásul vesszük, hogy a tájékozódóknak mindössze 11,6% -a értesül a sajtóból a megjelent kiadványokról.

Mándi tisztában van a kérdőíves kikérdezési módszer buktatóival, a számok esetlegességével, a szubjektív körülmények erejével és csak a fő tendenciák vázolására törekszik. Könyvében nem új adatokat közöl, hanem a régebbi felmérések eredményeit összegezi. Kiegészítésként közli a magyar könyvkiadás, terjesztés és könyvtárügy szervezetét, adatait. Így az olvasó, ha tájékozódni akar az 1960-as évek magyar olvasási kultúrájának állapotáról, a legfontosabb adatokat és jelenségeket Mándi könyvében megtalálhatja.

VOIT KRISZTINA

H. SAS JUDIT: EMBEREK ÉS KÖNYVEK

(Akadémiai, 1968.)

Elgondolkozott, hogy az irodalomszociológia mily nehezen talál legfontosabb tennivalójára, a művek társadalmi fogadtatásának vizsgálatára. Pedig az irodalom társadalomformáló hivatása szinte már közhely nálunk. Az irodalomtudomány mégis megáll az alkotások értékelésénél, történelmi és esztétikai vonatkozásaik feltárásánál, s megelégszik azzal, hogy következtetéseit a társadalmi háttér figyelembevételével tegye meg. Maga az irodalomszociológia is szívesebben időz az alkotásszociológiai vizsgálatoknál vagy az igényeknek a művekben kimutatható jelentkezésénél. Az alkotások *terjedése és társadalmi funkcionálása* csak az utóbbi években kap figyelmet – de bizonyos határig: az olvasás mennyiségének és az olvasmányok kiválasztásának erejéig. A *befogadás minőségének* felderítésére néhány alkalmi kísérleten túl komolyabb erőfeszítés nem történik, noha nyilvánvaló, hogy enélkül az irodalom társadalmi élete, azaz használati értékévé válása nem minősíthető.

Ezért jelentős munka H. Sas Judit könyve, mely végre bátran kísérli meg az irodalom hatásának vizsgálatát. Kiinduló pontja az a meggyőződés, hogy az irodalom társadalmi funkciójában *az alkotás és befogadás egysége* a döntő. S mert a befogadás viszonylag önálló alkotó folyamat, a „mit olvasnak?” kérdésre kapott válaszok még csak a felületet érintik. A hatás felderítésében mélyebbre kell hatolni, tudva, hogy *azonos művek eltérő szerepet töltenek be* különféle emberknél.

Kutatása három Gyöngyös környéki faluban végzett szociológiai felvételére épül. Nem a művek esztétikai jegyeinek hatáselmzését